In het befaamde rapport, dat de Engelse liberale staatsman William Beveridge in 1943 heeft uitgebracht, schreef hij o.a., dat in het naoorlogse Engeland vijf 'reuzen' overwonnen zouden moeten worden: want, disease, idleness, ignorance en squalor, begrippen, die wij zouden kunnen vertalen als gebrek, ziekte, ledigheid, onwetendheid en slechte volkshuisvesting. Geheel geven deze Nederlandse woorden de bedoeling echter niet weer. Wij zullen begrippen iets ruimer moeten opvatten en bij 'want' niet alleen denken aan lijfelijke, maar ook aan geestelijke en zedelijke nood; bij 'disease' niet alleen lichamelijke kwalen, maar ook aan geestelijke stoornissen; bij 'idleness' niet aan werkloosheid, maar ook aan het geen raad weten met de vrije tijd, bij 'ignorance' niet alleen aan een tekort aan verstandelijke kennis, maar in ve[missing] [missing]mer zin aan een gebrek in de harmonische uitgroei van de persoonlijkheid, bij 'squalor' niet alleen aan slechte woningen, maar ook aan een drukkende omgeving, die de mens hindert in zijn vrije ontplooiing.

Bij een dergelijke ruime opvatting kunnen wij de vijf door Beveridge geklaagde reuzen inderdaad zien als de grootste vijanden van de mens in huidige stadium van zijn ontwikkeling. Zouden wij er werkelijk in slagen de reuzen te overwinnen, dan zouden zonder enige twijfel de voorwaarden voor harmonische ontplooiing van de menselijke persoonlijkheid veel gunstiger worden.

Het merkwaardige is nu, dat in deze — met recht — gigantische strijd de gemeente, voor welke velen nauwelijks nog een taak zien, zulk een overweldigende rol heeft te spelen.

Een uitzondering moet alleen gemaakt worden voor de strijd tegen de werkloosheid, waarin de rijksregering de leiding heeft en behoort te hebben, moeten zelfs constateren, dat louter nationale maatregelen voor dit zo uiterst belangrijke vraagstuk geen afdoende oplossing kunnen brengen, zeker niet in een klein en grondstoffen-arm land als het onze. Een complex van internationationale en nationale maatregelen zal de werkgelegenheid voor de toekomst zo goed m moeten veilig stellen. Dit betekent evenwel niet, dat de gemeente op dit in het geheel geen taak zou hebben. Zij zal de politiek der regering, zover haar vermogen is, moeten steunen.

Zij kan dit doen door mede te werken aan de industrialisatie-politiek. Dit met name voor de z.g. ontwikkelingsgebieden, waar industrievestiging zo mogelijk bevorderd dient te worden. In dit verband vestigt ons urgentieprobleem de aandacht op de wenselijkheid om industrieschappen in het leven te roepen [missing] punt, dat ik nog wel eens in het bijzonder wil onderstrepen. Ook het vakonderwijs verdient uit dit oogpunt onze warme

belangstelling.

In de tweede plaats kunnen de gemeenten medewerken door openbare werken en gebouwen zo weinig mogelijk uit te voeren in tijden van opgaande conjunctuur en zo veel mogelijk in tijden van neergaande conjunctuur. Ten einde hierin meer lijn te brengen, zijn meerjarige investeringsprogramma's van grote betekenis. Daarnaast zal gezorgd moeten worden, dat steeds voldoende plannen voor uitvoering gereed liggen, opdat zij kunnen worden aangevat, zodra de stand van de werkloosheid dit nodig mocht maken.

Zeer speciale aandacht zou ik in dit verband willen vragen voor de woningbouw. Op dit ogenblik is nog alle actie gericht op een zo spoedig mogelijk [missing] dat wij, [missing] [missing] hebben te bouwen, dan halen wij bij een jaarlijkse productie van 55.000 woningen ieder jaar 20.000 woningen op het tekort in en wordt het 1964 of 1965 vóór het woningtekort overwonnen is. En daarbij ga ik er dan nog vanuit, dat tot die tijd maar weinig aan krotopruiming zal worden gedaan. Wil men al eerder op wat ruimer schaal krotten gaan opruimen, dan verlengt dit uiteraard de termijn , berekend voor het inhalen van het woningtekort. Wij konden daarmee moeilijk vrede hebben. De vraag, hoe wij zouden kunnen komen tot bekorting van deze termijn, liet ons niet met rust. Wij zijn toen gekomen op het idee van de duplex woningen. Zouden wij van 55.000 woningen er 10.000 voorlopig voor twee gezinnen inrichten, dan zou de voorraad jaarlijks met 65.000 toenemen en konden wij al omstreeks 1960 door het tekort heen zijn. Toen echter de animo om duplex woningen te bouwen afnam en de werkloosheid in het bouwvak een sterk stijgende lijn ging vertonen, zijn wij het in een andere richting gaan zoeken. Zoals de zaken er nu voorstaan, is het zeker mogelijk de woningproductie verder op te voeren tot een niveau van 65.000 per jaar, een cijfer, dat ik niet vandaag voor het eerst noem. Dan kunnen wij toch het jaartal 1960 aanhouden voor overwinning van de ergste woningnood, aangenomen althans, dat er een juiste verhouding bewaard blijft tussen arbeiders- en middenstandswoningbouw. Anders kon het wel eens gebeuren, dat wij, net als in de dertiger jaren, plotseling weer voor het feit komen dat er te veel middenstandswoningen blijken te zijn gebouwd, terwijl er steeds een tekort is aan goede en goedkope arbeiderswoningen.

Tot mijn schrik is nu echter bij de behandeling van de begroting van Wederopbouw en Volkshuisvesting in de Eerste Kamer zonder veel gerucht het jaar 1963 in de plaats van het jaar 1960 geschoven. Ik kan mij niet voorstellen dat het Nederlandse volk daarin geruisloos

zal berusten. Wij zijn niet verantwoord als wij niet alles doen, wat in ons vermogen ligt om de ellende van de woningnood zo snel mogelijk onder de knie te krijgen. Daarom moeten wij de bouw van 65.000 woningen per jaar stellen als een noodzakelijk minimum. Het wordt dan toch nog 1960, vóór wij het tekort zo ongeveer hebben ingehaald.

Wij dienen er ons evenwel tegelijk van bewust te zijn, dat opvoering van de productie tot 65.000 woningen per jaar een gevaarlijke kant heeft. Als eenmaal het woningtekort is ingehaald, moet immers de productie terugvallen op een niveau van 35.000 à 40.000 per jaar, tenzij men dan gereed is op grote schaal slechte en verouderde woningen te gaan vervangen.

Hier rijst een probleem, waarvan wij ons wel eens wat meer rekenschap moeten gaan geven. Er zit zo het een en ander aan vast en ik krijg dikwijls gevolg dat men de betekenis van dit vraagstuk onderschat.

Er wordt bijvoorbeeld gezegd, dat wij vóór de oorlog toch ook al het nodige aan krotopruiming hebben gedaan. Inderdaad, er werd iets aan gedaan, maar zeker niet het *nodige.* Want in 1939 is er in Amsterdam door de Nationale Woningraad een congres gehouden, waar sprekers van alle richtingen het woord hebben gevoerd, en met veel klem hebben gepleit voor een krachtiger aanpakken. Deze pleidooien culmineerden ten slotte in de leuze: wij moeten komen tot de opruiming van ten minste 5.000 krotten per jaar.

Wij zullen *nu* echter moeten gaan denken in een orde van grootte van ten minste 20.000 woningen, welke jaarlijks vervangen zullen moeten worden, want de maatregel werkelijk het voor de werkgelegenheid in het bouwbedrijf en verwante bedrijfstakken beoogde effect hebben.

[missing]wijs maken, dat heel wat goed werk is verricht. Maar wat daarna? Het zal al gauw blijken, dat men op deze wijze niet kan blijven doorgaan. Het aantal echte krotten, dat op grond van eigen gebreken naar de huidige maatstaf voor onbewoonbaarverklaring in aanmerking komt is beperkt. Het zal wel niet ver boven de 100.000 komen. Wil men dan toch, doorgaan met vervanging van ten minste 20.000 woningen per jaar, dan ontkomt men er niet aan een scherpere maatstaf te gaan aanleggen. Wij zullen dan niet hogere eisen moeten stellen aan de individuele woningen, wij zullen aandacht moeten gaan schenken aan de omgeving, waarin deze gelegen is.

Goed, zal men zeggen, dit betekent dus, dat wij verder moeten gaan met het opzetten en uitvoeren van saneringsplannen, zoals wij dat vóór de oorlog in verschillende steden al

hebben zien gebeuren. Dit is inderdaad een belangrijke stap vooruit. Want niet alleen brengt de uitvoering van zo'n saneringsplan ook vervanging van krotten door woningen, die aan de eisen van moderne hygiëne voldoen, maar ook de buurt als geheel gaat er merkbaar op vooruit. De straten worden breder, de binnenterreinen worden minder volgebouwd, licht en [missing] vinden gemakkelijker toegang.

Het lijkt dus voor de hand te liggen deze door de oorlog onverhoeds gebroken draad te gelegener tijd weer op te nemen. Saneringsplannen van te grote omvang vereisen niet zo veel tijd van voorbereiding en men kan op deze wijze successievelijk de gehele stad of het gehele dorp onderhanden nemen.

Het lijkt inderdaad een werkwijze, die op den duur tot een vrij bevredigend resultaat kan leiden. In wezen is het echter prutswerk! Niemand zou er in deze tijd nog aan denken de *nieuwe* stadswijken op een dergelijke verbrokkelde manier aan te pakken. Daar zijn wij gelukkig overheen. Bij de opzet van onze uitbreidingsplannen is de gedachte nu toch wel gemeengoed geworden, dat wij de problemen van wonen, werken, verkeer en recreatie in één groot verband tot oplossing [missing] zien te brengen.

En als dit geldt voor onze nieuwe wijken, geldt het dan niet in veel sterke mate nog voor de oude kernen van onze steden en dorpen? Deze voldoen eigenlijk in geen enkel opzicht meer aan moderne inzichten. Over de tekortkomingen uit een oogpunt van, goede volkshuisvesting behoef ik wel niet breed uit te wijden. De woningen, op zichzelf beschouwd, voldoen in de regel al niet aan de [missing] die wij thans gewoon zijn te stellen. Veel ernstiger evenwel zijn de gebreken van stedebouwkundige aard, de te smalle straten, stegen en sloppen, de volgebouwde binnenterreinen, de dooreenmenging van woningen, industriële ondernemingen, werkplaatsen en pakhuizen, het ontbreken van groen, het tekort aan recreatie en speelgelegenheid. Daarmede gaan gepaard de hand over hand toenemende verkeersmoeilijkheden en het bijna onoplosbare parkeervraagstuk. En tenslotte op langere termijn wellicht het meest bedenkelijke: het verwordingsverschijnsel dat zich in vrijwel alle oude stadskernen begint te openbaren.

Met incidentele maatregelen lost men deze moeilijkheden niet op. Het probleem zal als één geheel onder het oog moeten worden gezien.

Als eerste vraag rijst daarbij, welke functies de oude kern zal hebben te vullen in de zich ontwikkelende gemeente. Een deugdelijk antwoord op die vraag is niet te geven zonder een

breed opgezet voor-onderzoek, betrekking hebbende op de toekomstverwachtingen voor de gemeente. Pas aan de hand de [missing] zal men kunnen nagaan, wat de kern zal moeten bieden aan verkeersaccomodatie, parkeergelegenheid, ruimte voor openbare gebouwen, winkels, kantoren en gebouwen en pleinen voor het houden van openbare [missing]

Tegelijkertijd zal een speciaal onderzoek dienen te worden ingesteld naar de toestand van de in de kern aanwezige bebouwing: leeftijd, staat van onderhoud, historische of architectonische waarde, toetreding van licht en lucht, bebouwings- en bewoningsdichtheid.

Aldus verkrijgt men behoorlijke grondslagen voor de opstelling enerzijds van een structuurplan voor de gemeente in haar geheel, anderzijds voor een plan tot vernieuwing van de kern. Uitgangspunt bij dit laatste zal moeten zijn het scheppen van meer ruimte; daarnaast zal het streven er vooral op gericht moeten zijn het waardevolle oude te behouden en zo nodig te restaureren. Zo kan men de mogelijkheid scheppen, dat de kern weer wordt tot een levend element in het gemeentelijk geheel, een element, dat daarin logisch past en waarvan een stimulerende werking op de verdere ontwikkeling van stad of dorp kan uitgaan.

Wie zich in deze vraagstukken verdiept, moet daardoor wel gegrepen worden. Mij ging het althans zó, dat ik steeds meer geboeid werd door dit fascinerende probleem van de vernieuwing onzer stads- en dorpskernen, een probleem, waarvan mij de oplossing op zichzelf dermate urgent voorkomt, dat ik het alleen nog maar als een gelukkige bijkomstigheid kan zien, dat deze oplossing tegelijk dienstbaar kan worden gemaakt aan een op peil houden van de werkgelegenheid in het bouwbedrijf, als eenmaal het woningtekort zal zijn ingehaald.

Willen wij tegen dit probleem zijn opgewassen, dan zullen wij ons echter anders moeten gaan instellen. Met stuk-werk komen wij er bepaald niet! Van onze gemeentebestuurders en hun raadslieden wordt thans een grote visie verlangd. Een Zwitsers schrijver houdt het ons met klem voor: Wij zijn er nog ver van af te kunnen zeggen, dat wij de vóór ons liggende problemen onder de knie hebben - wij hebben de problemen van gisteren nog tot een oplossing te brengen.

De utopische plannen van Hausmann (de man van de grote doorbraken door Parijs) zijn al lang verwezenlijkt en intussen weer verouderd. Wij moeten tot nog grotere concepties komen om op de hoogte van onze tijd te blijven.

Wij moeten trachten voor ons geestesoog op te roepen onze steden en dorpen, zoals

deze er in het jaar 2000 zouden behoren uit te zien: doelmatig, ruim en fris, aantrekkelijk om er te wonen en te werken; wij moeten op dit ideaal onze plannen bouwen en dan stelselmatig en vastberaden op de verwezenlijking daarvan aansturen.

Over de volgorde, waarin de daarmede verbonden werkzaamheden ter hand moeten worden genomen, kan, zo gezien, geen twijfel bestaan. Eerst een deugdelijk vooronderzoek; op basis van de uitkomsten daarvan een structuurplan voor de gemeente als geheel, waarop kan volgen een meer uitgewerkt plan voor de vernieuwing van de kern. Dan pas is de tijd gekomen om in het kader daarvan successievelijk gedetailleerde saneringsplannen en plannen voor verkeersverbeteringen e.d. vast te stellen en ten uitvoer te brengen.

De gedetailleerde saneringsplannen maken het voorts mogelijk te beoordelen, welke panden behouden kunnen blijven en de kosten van verbetering en modernisering, eventueel van restauratie, waard zijn.

Een dergelijke werkwijze is de enige, die verantwoord is. Gaat men omgekeerd te werk, dan loopt men het gevaar, dat veel geld gestoken wordt in verbetering van panden, die over enige jaren toch verdwijnen moeten, of dat huizen gebouwd worden op een plaats, waar zij later in de weg blijken te staan voor de uitvoering van meer ingrijpende plannen.

[missing]

Om dit grootse werk behoorlijk te kunnen aanpakken en uitvoeren, enige wijzigingen in de Woningwet en Onteigeningswet nodig zijn. Maar dan behoeven de gemeentebesturen niet te wachten. Zij kunnen alvast een aan[missing] laten maken met het noodzakelijke vooronderzoek, dat ook zonder wetswijziging ter hand kan worden genomen. Hierin zit bovendien een aardige werkgelegenheid voor werkloze hoofdarbeiders, waaraan men hier en daar nogal behoefte heeft.

Ik hoor verschillenden van U brommen: het klinkt alles wel mooi, maar wie gaat dat betalen? Men kent mij, hoop ik, voldoende om te begrijpen, dat ik niet lichtvaardig over dit kosten-vraagstuk heen loop. Uit een door mij ingesteld onderzoek is mij gebleken, dat men de tekorten op dergelijke plannen gemiddeld kan schatten op globaal ƒ 5.000,— à ƒ 6.000,— per op te ruimen woning. Bij een aantal van 20.000 per jaar kost dit dus ƒ 100 à ƒ 120 millioen per jaar. Daarbij komt nog een slordige duit voor verbetering, modernisering en restauratie van panden die gespaard kunnen blijven. In totaal zal dus gerekend moeten worden op ƒ 150 millioen per jaar. Voorts zullen nog wel extra-huurbijslagen gegeven moeten worden aan voormalige krotbewoners, die de huur van hun nieuwe woning kunnen opbrengen. Dit loopt

echter niet zo in de papieren.

Kan men nu zeggen, dat een bedrag van ƒ 150 millioen per jaar de draagkracht van het Nederlandse volk te boven gaat? Ik ontken het ten stelligste. Wij geven nu jaarlijks nog ƒ 400 millioen uit voor oorlogsschadevergoedingen, een uitkering die geleidelijk afloopt en in 1960 niet meer op de begroting voorkomt. Daar is dus wel wat ruimte. Voorts gelieve men te bedenken, dat tegenover deze uitgave een zeer belangrijke werkgelegenheid staat, naar ruwe schatting voor ongeveer 40.000 arbeiders. Aan werklozen-uitkeringen zouden die ons zeker ongeveer ƒ 100 millioen per jaar kosten. Zo gezien, kan de keuze dus niet moeilijk zijn.

Het kost mij moeite de verleiding te weerstaan om nog wat dieper op dit stuk in te gaan. Men klaagt wel eens, dat er voor de gemeentebesturen zo weinig mogelijkheid meer is om initiatief te ontplooien. Wel nu, hier ligt een klus voor een actief gemeentebestuurder om van te likkebaarden. Een Amerikaanse schrijver, luisterende naar de beroemde naam van Ford, zegt er van, dat men op dit vraagstuk zijn leiderskwaliteiten kan tonen. En uit een ander Amerikaans boek citeer ik: om dit probleem op te lossen, is meer nodig dan wat vaag [missing] ment. Bovenal komt het aan op een sterk geloof en een duidelijke visie. Willen wij onze steden en dorpen doen beantwoorden aan de eisen der toekomst, in overeenstemming met onze stijgende levensstandaard, dan wordt van ons gevraagd een gedurfde planning en een inspanning op een schaal, tot dusver niet gezien in Amerika, met uitzondering alleen van de krachtsinspanning, gericht winnen van de oorlog.

Ook in ons land is het doel de prijs waard. Want een goede woning in een aantrekkelijke omgeving is grondvoorwaarde voor een gelukkig gezinsleven. Ze is van grote betekenis zowel voor de lichamelijke als de geestelijke volksgezondheid. Zij biedt het opgroeiende geslacht gunstiger levenskansen. Zij helpt het culturele peil verhogen. Laten wij dan niet uit het oog verliezen, dat nog altijd ongeveer een derde gedeelte van ons woningbezit niet voldoet aan de eisen, die men op dit oogpunt behoort te stellen.

En niet alleen aan de woningen moeten wij in dit verband denken. Ook aan de omgeving, waarin het kind onderwijs ontvangt, waarin de dagelijkse arbeid wordt verricht, de weg, die men geregeld gaat, de plaatsen, waar men winkelt of vermaak zoekt, zij drukken alle in meerdere of mindere mate hun stempel op de mens. Van een trieste omgeving kan geen opwekkende invloed uitgaan.

[missing]

gemeentebestuur de omstandigheden waaronder men [missing]

plaatst en zijn ontspanning zoekt, zo gunstig mogelijk te maken. Als het wezenlijke kenmerk van iedere cultuur is, dat zij een harmonische eenheid is, zoals Prof. Dr J. P. Kruyt ons heeft voorgehouden, dan is de taak, die ik hier in grote lijnen voor U heb geschetst, een cultuurfactor van de allerhoogste orde.

Zo ben ik ongemerkt verzeild geraakt in de cultuurpolitiek. Prof. Kruyt noemt naast de harmonische eenheid nog twee andere kenmerken van cultuur: zij heeft een bepaalde eigen stijl; de mens bezit een bepaalde geestelijke houding tegenover leven en wereld.

Die harmonie, die stijl, die levenshouding zijn nodig om aan de cultuur de innerlijke kracht te geven, die zij behoeft om staande te blijven en tot verdere bloei te komen. En daaraan mankeert het nu juist in onze tijd.

Bepalen wij ons tot West-Europa, dan moeten wij helaas constateren, dat er geen harmonie en geen stijl is, omdat er geen waarachtige gemeenschap is. Van een bewuste levenshouding is bij de massa weinig meer te bespeuren. De band met de Kerk, die in vroeger tijden een stevig houvast betekende, wordt steeds losser. Velen zijn alleen in naam nog lid, vele anderen trokken de consequentie en zegden hun lidmaatschap op. Over de oorzaken van dit verschijnsel zou veel te zeggen zijn en men kan over de dingen verschillend denken, maar het feit ligt er.

En evenzeer is het een feit, dat de massa er weinig voor terug kreeg. Zo zwalken velen op de levenszee als een schip zonder roer.

Daar komt bij, dat de maatschappelijke ontwikkeling sinds de negentiende eeuw met haar ver doorgevoerde mechanisatie de zelfwerkzaamheid van de mens ondermijnde en de glans van de arbeidsvreugde deed verdoffen. Zelfs op de besteding van de vrije tijd, die een compensatie voor de verloren gegane arbeidsvreugde zou kunnen brengen, drukte de mechanisatie haar stempel (film, radio, vermaaksindustrie).

Deze ontwikkeling kan leiden tot een geestelijke passiviteit; te velen laten het leven maar over zich komen. Ook andere gemeenschapsbanden verslapten. De arbeidsgemeenschap en de dorps- of stadsgemeenschap, waarin de mens zich vroeger veilig opgenomen voelde, verloren hun karakter van beslotenheid en eenheid en kregen ten dele een zo geweldige omvang (het grootbedrijf en de grote stad), dat de eenvoudige mens zich daarin verloren voelt. Zelfs het gezin maakt een crisis door. Uit deze verwarring werd de massa-mens geboren; zij gaf het aanzien aan de ongrijpbare jeugd.

Het probleem is ongetwijfeld ernstig genoeg en wij mogen er ons zeker niet van af

maken. Maar wij moeten aan de andere kant toch ook oppassen voor overdrijving. Wij praten elkaar zo gemakkelijk na. Het is een beetje mode geworden om af te geven op de massa-mens en de asphalt-jeugd. Er zijn stellig ook lichtpunten. Film en radio deden niet alleen *kwaad.* Er zijn ook goede films, die dikwijls veel publiek trekken en het schouwburgbezoek heeft onder de aantrekkingskracht van de bioscoop niet erg te lijden gehad. De radio maakte de mensen minder uithuizig en heeft het concert-bezoek meer bevorderd dan geschaad.

Wij moeten bij de beoordeling van deze dingen nimmer uit het oog verliezen, dat wij — zoals Idenburg het uitdrukte — leven in de eeuw van de gewone man. Hij heeft geleerd er ook het zijne van te zeggen en, aangezien hij met zijn kornuiten de grote meerderheid vormt, bepaalt hij grotendeels de vraag. Mag men hem kwalijk nemen, dat hij nog niet tot de fijnproevers behoort? Wie het geestelijk peil van de gemiddelde arbeider van heden vergelijkt met dat van zijn voorganger van een eeuw of zelfs maar een halve eeuw geleden, kan moeilijk van een

Het is een kwestie van opvoeding en hierbij kan de gemeente een belangrijke rol spelen.

Hoe belangrijk *dit* alles intussen moge zijn, voor mij is het niet het belangrijkste. Waarop het vóór alles aankomt, is, naar het mij lijkt, de vraag, hoe wij heen breken door de geestelijke passiviteit, die zo vele mensen in haar ban heeft, hoe wij een geneesmiddel vinden voor de geestelijke ontworteling, hoe wij nieuwe [missing] bindingen tot stand brengen. Want hier liggen de diepere oorzaken van wat wij noemen het massificatie-verschijnsel.

Wat kunnen wij — wat kan de gemeente hiertegen doen? Het is duidelijk dat wij hier niet uitkomen, als wij er niet in slagen de geestelijke passiviteit te doorbreken. Want met een mens, die geen enkele wezenlijke belangstelling heeft valt niet veel te beginnen.

Hier stuiten wij echter direct al weer op een vraag. Zouden er werkelijk mensen zijn, die geen enkele wezenlijke belangstelling meer hebben? Ik kan het [missing] geloven. Ik ben vrijwel overtuigd, dat er op de bodem van elke mensen[missing] wel een klein vonkje van waarachtige belangstelling aanwezig is, al zit het [missing] diep onder de as. De kunst is dan het op te rakelen en aan te blazen, zodat weer enige gloed kan gaan geven aan een bijna uitgedoofd mensenleven.

Maar ook hier is voorkomen uiteraard beter dan genezen. Een van de belangrijkste dingen, waarop bij de opvoeding gelet moet worden, is juist het wekken van belangstelling,

het prikkelen van de eigen activiteit, van de zelfwerkzaamheid. Dit bereikt men niet door op te voeden naar een vast cliché. Integendeel, de kunst van het opvoeden bestaat veeleer in het tot ontwikkeling brengen van de *eigen* aanleg van elk kind.

Wij zullen er op uit moeten zijn de *bijzondere* mogelijkheden op te sporen waarover ieder van de kinderen, die aan onze zorgen zijn toevertrouwd, beschikt. En — nog belangrijker — wij moeten het kind leren zijn eigen aanleg, zijn mogelijkheden *zelf* te ontdekken. Het kind moet tot het besef gebracht worden dat het heeft te woekeren met de talenten, die het geschonken zijn en dat het er niet toe doet, of dit grote of kleine talenten zijn. Als het leert inzien, dat de voldoening, de bevrediging, het geluk, te vinden is in wat het *zelf* tot stand brengt in wat het van *zichzelf* weet te maken, is al heel wat bereikt. Dit sterkt het vertrouwen, het gevoel van eigenwaarde, het doet vrede hebben met een misschien wat bescheidener plaats in het leven, als zij maar innerlijke voldoening geeft. Het maakt de overall gelijkwaardig aan het witte boord. Het biedt de mens een bescherming tegen afgunst op hem, die het misschien wat verder gebracht heeft in het leven. Het kan hem behoeden voor verbittering, als het leven niet brengt, wat hij er van verwacht heeft. Niet in het oogsten ligt de vreugd maar in het snijden van de padi, die men zelf geplant heeft.

Deze opvoedingsarbeid is natuurlijk in de eerste plaats taak van het gezin maar daarnaast toch ook van de school. Een van de essentiële kenmerken van onderwijsvernieuwing is voor mij het veld winnende besef, dat meer aandacht geschonken moet worden aan de individuele aanleg van elk kind.

Na de lagere school komt de belangrijke vraag: wat nu? Geen kind zal door materiële onmacht van de ouders verhinderd mogen worden zijn natuurlijke aanleg te volgen. Daarom: gelijke ontwikkelingskansen voor ieder; afschaffing van schoolgelden; studiefondsen om ook de begaafde kinderen uit min- en onvermogende gezinnen in staat te stellen middelbaar en hoger onderwijs te volgen. Maar ook: deugdelijke beroepskeuzevoorlichting, opdat elk kind zoveel mogelijk

[missing]

tonige arbeid, die niets of weinig vraagt van het scheppende vermogen, kan moeilijk volle bevrediging geven. Des te meer komt het dan aan op een zinvolle besteding van de vrije tijd. Daarin kan de mens compensatie vinden voor verloren gegane arbeidsvreugde. Daarin kan hij zijn bijzondere eigenschappen tot ontwikkeling en tot gelding brengen. In ieder mens leeft wel iets van de kunstenaar, de behoefte om gestalte te geven aan wat diep in hem

leeft. De een zal het zoeken in verenigingswerk of politieke activiteit, de ander in toneelspel of muziekbeoefening, weer een ander in tekenen, schilderen of fotograferen. En zo kan ik doorgaan: het bewerken van een volkstuin, het houden van duiven, omgang met de natuur, sport. Talloos zijn de mogelijkheden, die de vrije-tijd-besteding biedt om de eigen persoonlijkheid tot ontwikkeling te brengen. Ik zou in staat zijn een ode te dichten op de *hobby.* Want haar beoefening behoedt de mensen voor complexen, kan hem helpen zijn geestelijk evenwicht te bewaren.

Eén functie is er dan nog weggelegd, althans voor het gros der mensen, waarop zij wel wat beter mochten worden voorbereid. Ik bedoel het deelgenootschap in het huwelijk en het ouderschap. Menig huwelijk mislukt, omdat elke voorbereiding op deze gewichtige stap in het leven ontbrak. Menige opvoeding werd een fiasco, omdat de ouders van opvoeding niet het minste begrip hadden.

Er zal gezocht moeten worden naar wegen om de rijpere jeugd iets bij te brengen van de taak, die haar in het huwelijk wacht. Niet alleen de meisjes, maar ook de jongens. Want het is niet alleen een kunst om een goede huismoeder te zijn, de functie van huisvader stelt niet minder hoge eisen. Ook het beoefenen van deze kunst, mede te werken aan de opbouw van een gelukkig en harmonisch gezin, kan een diepe levensbevrediging geven.

Wij zijn wat afgedwaald van het uitgangspunt. Daarom wil ik in herinnering brengen, dat dit alles bedoeld is om de mens te brengen tot geestelijke activiteit, met een ruime en veelzijdige belangstelling. Het tot ontwikkeling brengen van de eigen persoonlijkheid zal zijn gevoel van eigenwaarde versterken en hem bevrijden van het verlammende gevoel, dat hij niet meer is dan een nummer in de grauwe massa. Tegen de massificatie bestaat geen beter afweermiddel dan het stimuleren van de persoonlijke geldingsdrift.

Als wij dit woord uitspreken, beseffen wij echter op hetzelfde moment, dat aan die persoonlijke geldingsdrift ook een gevaarlijke kant zit. De mens staat niet alleen in het leven. Hij heeft rekening te houden met anderen; hij heeft zijn plichten tegenover de gemeenschap.

Wij raken hier het kern-probleem van alle opvoeding: de inpassing van het individu, met zijn persoonlijke geldingsdrift, in de gemeenschap. Of, zoals het ook wel uitgedrukt is: doel van de opvoeding is uitbouw van de persoonlijkheid, inbouw in de gemeenschap; de doeleinden zijn in wezen tegengesteld; hoe komen wij tot een verzoening?

Onderdrukking van de persoonlijke geldingsdrift betekent het toebrengen van schade aan de menselijke ziel; het volkomen vrij laten van de persoonlijke geldingsdrift daarentegen zou leiden tot een ongebondenheid, die het bestaan zelf van de gemeenschap ernstig in gevaar zou brengen. De oplossing kan slechts liggen in een harmonisch evenwicht, dat te vinden is in het besef van verantwoordelijkheid tegenover de naaste en de gemeenschap, in het sublimeren van de persoonlijke geldingsdrift tot dienstbetoon aan de gemeenschap, zoals Alfred Adler het heeft uitgedrukt.

[missing]

verwondert het iemand onder U, dat wij al deze problemen ook tegen[missing] in het maatschappelijk werk, opgevat in moderne zin? Opgevat in moderne zin daarmede bedoelen wij, dat wij er niet af zijn met iemand, die in nood verkeert een aalmoes toe te steken. De hulpbehoevende heeft aanspraak op meer, op volle belangstelling. Wij hebben ons in zijn moeilijkheden te verdiepen en [missing] trachten hem, die het spoor bijster is geraakt, weer een nieuwe weg te wijzen en hem, die de strijd tegen het leven niet meer aan kan, nieuwe levens[missing] schenken. Totale hulp en doeltreffende hulp, daarop komt het aan.

Uit een enige jaren geleden in Rotterdam ingesteld onderzoek bleek [missing] de moeilijkheden in vele gevallen aan ongeveer dezelfde oorzaken moesten worden toegeschreven. De meeste moeilijkheden kwamen op rekening van geestelijke passiviteit, een min of meer a-sociale instelling, een overwegend materialistische levenshouding, gepaard gaande met een gebrek aan belangstelling voor [missing] levenswaarden, een sterk verzwakt normbesef.

Voor de genezing is dus het allereerst nodige een doorbreking van de geestelijke passiviteit door het wekken van belangstelling en het prikkelen van de zelfredzaamheid. Als de betrokkene een hobby heeft, zet hem of haar aan het werk. Betrekken van de hulpbehoevende in het verenigingsleven is zeer belangrijk dat dit een binding teweegbrengt, die veel steun kan geven. Voorts zal getracht moeten worden het begrip bij te brengen, dat het leven nog iets meer te brengen heeft dan alleen materiële en laag-bij-de-grondse geneugten. Ten slotte blijft nog als moeilijkste opgaaf de versterking van het normbesef. Hoe brengen mensen het juiste begrip bij voor de onderscheiding van goed en kwaad, recht en onrecht, waar en onwaar, als het beroep op een goddelijke openbaring faalt is een probleem, waar wij nog lang niet uit zijn. Maar het zich bezinnen dat ligt meer op de weg van

de Kerken en het Humanistisch Verbond dan gemeentebesturen.

Wanneer in ons urgentieprogram bijzondere aandacht wordt gevraagd van bejaarden, is dit niet uit zucht om de mens te beschermen van de wieg tot het graf. Integendeel, de bedoeling is juist het scheppen van de voorwaarden voor [missing] onbezorgde levensavond, die het de bejaarden mogelijk maakt tot het laatst zichzelf te blijven. Niets is meer fnuikend voor het zelfrespect dan het gevoel van afhankelijkheid, het gevoel eigenlijk niet meer mee te tellen. Daarom moeten we zorgen voor een aantrekkelijk onderdak, waarin zij zo lang mogelijk op zichzelf kunnen blijven wonen. Daarnaast komt het vooral aan op het scheppen van mogelijkheden, om de overvloedige vrije tijd nuttig en zinvol te besteden.

Wie als doel voor ogen heeft een maatschappij, die aan het individu de [missing]stigst mogelijke levenskansen biedt, zal ook aan de gezondheidszorg zijn [missing]dacht hebben te wijden. Want ziekten en kwalen, een slechte gezondheidstoestand, zij brengen niet alleen veel lijden, zij kunnen ook een ernstige belemmering betekenen voor de geestelijke ontplooiing. Lichamelijk lijden veroorzaakt dikwijls een geestelijke depressie, zoals omgekeerd een geestelijk lijden zich openbaren kan in een lichamelijke kwaal. Daarom mag de gezondheidszorg niet een[missing] gericht zijn op het voorkomen en genezen van lichamelijk lijden en lichamelijke kwalen, ook aan geestelijke stoornissen dient volle aandacht te worden gewijd. Op dit gebied van de gezondheidszorg valt nog genoeg te doen, zoals uit het urgentieprogram wel blijkt. Hier geldt het inderdaad een zorg, die al vóór de geboorte begint en pas bij het graf eindigt.

dergelijke omstandigheden de gezinsverzorgster gereed staat om hulp te bieden.

Dit alles bij elkaar lijkt wel een beetje op het oude Romeinse ideaal ‘mens sana in corpore sano’, een gezonde geest in een gezond lichaam, mits men deze spreuk niet, zoals dikwijls gebeurt, opvat in de foutieve betekenis, dat een gezonde geest alleen kan huizen in een gezond lichaam. Zo hebben de Romeinen het nooit bedoeld. Zij wilden er slechts mee zeggen, dat de aandacht zowel gericht moest worden op de lichamelijke, als op de geestelijke gezondheid. De harmonisch ontwikkelde mens, gelijk ook de Grieken zagen als het hoogste ideaal.

Toch is hiermede voor ons niet het laatste woord gezegd. Harmonie in het leven van de mens is niet het enige. Wij streven ook naar harmonie in het leven van de maatschappij door middel van een juist evenwicht tussen gemeenschap, groep en individu, tussen gezag en vrijheid. En wij hopen, dat zich daaruit een nieuwe stijl zal ontwikkelen. Maar dan blijft nog

als derde voorwaarde voor een bloeiende cultuur: een bepaalde geestelijke houding tegenover leven en wereld.

Wij raken hier een teer punt. Van eenheid in levensbeschouwing is geen sprake. Willen wij toch komen tot een zekere eenheid in geestelijke houding, dan zal dit slechts mogelijk zijn door bewuste aanvaarding van de verscheidenheid, ten einde op de grondslag daarvan te zoeken naar wat ons, bij alle verschil, samenbindt in de strijd voor de westerse beschaving.

Hier kan alleen het onderlinge, openhartige gesprek uitkomst brengen. Zou het werkelijk uitgesloten zijn, dat wij langs die weg ten slotte komen tot een levenshouding, die de eenheid in verscheidenheid kan aanvaarden als uitgangspunt voor een nieuwe opbloei van de westerse beschaving? Het is te hopen, dat het voorbeeld, door onze Partij van de Arbeid gegeven, school maakt Want geen andere weg lijkt tot het doel te kunnen voeren.

Intussen zal het duidelijk zijn, dat voor de gemeente hier geen taak kan liggen. De Overheid begeve zich niet op het terrein van de levensbeschouwing. Dit betekent echter tevens, dat de gemeente de uiterste voorzichtigheid zal moeten betrachten in cultuur- en jeugdpolitiek, in het maatschappelijk werk en in de geneeskundige zorg. Want bij al dit werk rijst op de achtergrond de levens- en wereldbeschouwing. Daarom heeft de gemeente hier een wijze terughoudendheid te betrachten. Al die bemoeiingen, waarbij de levensbeschouwing in het geding komt, kan zij beter overlaten aan organisaties en instellingen, opgekomen uit het maatschappelijk leven. Haar taak blijve in die gevallen beperkt tot stimuleren, steunen en, waar nodig, coördineren.

Nog om een andere reden acht ik het van het grootste belang de burgerij zoveel mogelijk in het werk te betrekken.

Bertrand Russell, de Engelse filosoof, heeft in een radiolezing eens medegedeeld, dat hij dikwijls brieven ontvangt, met ongeveer deze inhoud: ‘Ik zie, dat de wereld er slecht aan toe is, maar wat kan een eenvoudig mens daaraan doen? Leven en eigendom liggen in de handen van enkele individuen, die beslissen kunnen over oorlog of vrede. Zelfs daar, waar in naam democratie heerst, is de rol, die een burger kan spelen, oneindig klein. Is het onder deze omstandigheden misschien niet beter de openbare zaak te vergeten en zoveel te genieten, als in deze tijd maar mogelijk is?’

Ik denk, dat dergelijke opmerkingen niemand vreemd in de oren klinken. Het gevoel van

machteloosheid, dat hierin doorklinkt, maakt sommigen onverschillig, anderen beangst. In ieder geval spreekt uit deze verzuchtingen een defaitisme, dat een ernstige bedreiging vormt voor onze democratie, want een waarlijk *levende*
beslissen, zonder dat hij er aan te pas komt.

Eenvoudig is dit natuurlijk niet. Maar wij zouden een vergelijking kunnen maken met het oprichten van een bouwwerk. De architect maakt het plan en de aannemer heeft de leiding. Maar de tekenaars werken het plan uit en de opzichters houden toezicht. En als de heiers, de timmerlieden en de metselaars geen bekwame vaklieden zijn, als de steenfabrieken geen goede steen leveren, de timmerfabrieken geen goede kozijnen, dan wordt het prutswerk. Niemand kan gemist worden, ieder levert zijn noodzakelijk aandeel, geen medewerker mag beneden de maat blijven. Zo komt door gezamenlijke, plichtsgetrouwe en vakbekwame arbeiders het bouwwerk tot stand.

Is het anders, wanneer wij staan voor de gezamenlijke taak een tehuis te bouwen, waarin de mensheid veilig wonen kan? De fundamenten voor dit tehuis worden gelegd niet in Lake Success, maar in de gezinnen, de scholen, de gemeenschap, het verenigingsleven, de Kerk en niet het minst in de plaatselijke gemeenschap. Wij moeten breken met de gedachte, dat men zijn bijdrage aan het geestelijk en stoffelijk welzijn der volksgemeenschap, aan een gezonde ontwikkeling van de verhoudingen in West-Europa en in de wereld, alleen zou kunnen leveren door *directe* medewerking aan het bestuur van de Gemeente, de [missing] Verenigd Europa of de U.N.O. Men kan deze bijdrage leveren in de meest bescheiden vormen: in zijn dagelijkse arbeid, maar ook in de besteding van de vrije tijd; in politieke, maar ook in culturele en sociale bezigheid; in het openbare leven, maar evenzeer in de huiselijke sfeer van het gezin. Belangrijker dan wat men doet, is de *geest,* van waaruit het gedaan wordt.

Wat West-Europa nodig heeft, is een sterke geest, die het bestand maakt tegen de beproevingen, die het ongetwijfeld te doorstaan krijgt. Maar die geest moet geboren worden van onder-op, in die levenskringen, waar wij de gewone man treffen. Hem moeten wij leren, dat het ook van hem afhangt, hoe West-Europa zich gedragen zal, van de wijze, waarop hij zijn dagelijkse arbeid verricht, van de bijdrage, welke hij levert aan een opgewekt cultureel en sociaal leven in de gemeente zijner inwoning. Wij moeten hem leren, dat op zwakke fundamenten een hecht gebouw kan worden opgetrokken.

Daarom is een gemeentebestuur niet klaar, als het kan wijzen op *eigen* actie[missing].

Minstens zo belangrijk is de activiteit, welke het weet te wekken onder de burger. Ook daarmee is men er nog niet. Want de volgende stap is, belangstelling te wekken voor de zaken der gemeente, het verantwoordelijkheidsgevoel te versterken de burgerij zoveel mogelijk in het werk der gemeente te betrekken, de afstand tussen gemeentebestuur en burgerij zoveel mogelijk te verkleinen.

Het belangrijkste is, dat wij de gemeente weten te maken tot een 'centre d' activité, où se forment les citoyens', een centrum van activiteit, waar de burgers gevormd worden. Alleen zó kan de gemeente worden tot een levende en lev[missing]wekkende gemeenschap, een cel, die de bouwstof vormt voor de volksgemeenschap, de Westeuropese gemeenschap, de wereldgemeenschap.

Wie van mij verwacht had een gedetailleerde toelichting op ons program voor de aanstaande gemeenteraadsverkiezingen, zal zich enigszins toegedaan voelen.

Ik ben mij daarvan bewust, want mijn bedoeling was een andere. Ik dacht dat gij allen, zoals gij hier zit, best in staat zijt de betekenis van elk der afzonderlijke punten van het program te doorgronden, vooral na de uitvoerige toelichting welke daarop gegeven is op ons kort geleden gehouden raadsleden-congres.
[missing]licht ook op de westerse beschaving.

Twee dingen hoop ik met mijn uiteenzetting bereikt te hebben.

In de eerste plaats hoop ik, dat het nu eens uit zal zijn met de defaitistische opvatting, dat het werk der gemeente onder de huidige omstandigheden niet zo veel meer te betekenen zou hebben. Gij hebt de vijf reuzen van Beveridge in mijn overzicht successievelijk zien verschijnen en het zal U duidelijk geworden zijn, in hoe grote mate de gemeenten er toe kunnen mede werken om deze kwade machten te beteugelen. Hoe belangrijk dit op zichzelf reeds is, van nog meer betekenis acht ik het aandeel, dat de gemeente nemen kan in de ontwikkeling van een gezonde burgerzin. Want deze is de onafwijsbare voorwaarde voor een hecht gewortelde en levende democratie.

In de tweede plaats hoop ik bereikt te hebben, dat gij allen doordrongen zijt van de wenselijkheid onze invloed in de gemeenteraden zoveel mogelijk te versterken.

Misschien heeft een enkele uwer bij zichzelf de opmerking gemaakt, dat ons urgentieprogram, noch mijn uiteenzetting iets bevat, dat als specifiek socialistisch kan worden beschouwd. Waarom zouden ook andere partijen zich hier niet achter kunnen stellen?

Op zichzelf valt daar inderdaad niet veel tegen in te brengen. Wie kan er tegen zijn de levensvoorwaarden voor de mens zo gunstig mogelijk te maken en de burgerzin te versterken?

Maar het zou de eerste keer niet zijn, dat van onze Partij de stoot moest uitgaan om maatregelen er door te krijgen, die achteraf door ieder als zegenrijk worden erkend.

Wij willen zijn de voortrekkers op de weg, die leidt naar betere maatschappelijke verhoudingen. Maar laat ons daarbij ter harte nemen het maanwoord, dat het bestuur van de Engelse Labour Party eens voorgehouden heeft aan haar afdelingen: wij zullen in die strijd meer aandacht moeten gaan schenken aan de mens, want, als deze tekort schiet in burgerzin en offervaardigheid, kon het wel eens zijn, dat wij op de weg naar een nieuwe en betere maatschappij halverwege blijven steken.

Ook voor onze socialistische strijd is daarom het werk in de gemeente van niet te onderschatten betekenis, als wij het maar ruim genoeg kunnen zien.

En nu zou ik U, mijn hoorders, onderschatten, als ik hieraan nog iets toevoegde. Het gaat bij deze raadsverkiezingen, ook los van de betekenis voor de landspolitiek, om grote dingen. Moge dan ieder zijn taak verstaan en zijn uiterste krachten geven om te bereiken, dat de prachtige uitslag van de Kamerverkiezing door de uitslag van de raadsverkiezingen bevestigd wordt.